

Dieviškoji daina

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnio dalykas – dvasinė dainos bei dainavimo samprata lietuvių tradicijoje. Tikslas – pateikiant atitinkamą medžiagą, pradedant seniausiais baltų religijos ir mitologijos šaltiniais ir baigiant šiuolaikiniais dainininkų patyrimais bei tyrinėtojų įžvalgomis, parodyti, jog daina lietuvių tradicijoje nuo seno turėjo ir tebeturi, be kitų, ir dvasinę, religinę reikšmę ir tuo nesiskiria nuo kai kurių kitų senųjų giminiškų tradicijų (pavyzdžiui, Senovės Irano). Metodai – aprašomasis, analizės, lyginamasis. Išvada atitinka tikslą.

Prasminiai žodžiai: daina, dainavimas, lietuvių dvasinė tradicija, senoji lietuvių religija

1924 m. žurnalo „Tautos vairas“ 7-ajame numeryje Maironis pirmąsyk paskelbė eilėrašį „Dainų šventei“, kurio paskirtis akivaizdi iš pavadinimo. Mat 1924 rugpjūčio 23–25 dienomis kaip tik vyko pirmoji Lietuvoje dainų šventė, kurios metu eilėraštis pirmąsyk viešai ir nuskambėjo, palydimas J. Naujalio muzikos.

Eilėraštis:

*D a i n ū d a i n e l ė s, a i d ū a i d a i s
Skambiai, plačiai, tvirtai, galingai
Per kalnų kalnus, miškais, laukais
lengvai, rimtai ir sutartingai,
Į vieną giją susipynę,
Aplėkit Lietuvą-tėvynę,
Skambiai, plačiai, galingai.*

*Tautos d a i n e l e, tu išlikai
Viena, kad žuvo didžiavyriai;
Kai slėgė sunkūs vargų laikai,
Tu irgi daug, oi daug prityrei;*

*Bet pas kaimietį ištvėringą
Tu išlikai sveika, galinga,
Kad žuvo didžiavyriai.*

*Tautos d a i n e l e, tu g a i v i n a i
P e r i l g u s a m ž i u s m ū s ū s i e l ą;
Viena budėjai, kai milžinai
Kapuos sapnavo šalį mielą;
Budėjai, supdama lopšėlį,
Jaunuolį g u o d e i ir senelį,
Tautos a u k l ė j a i s i e l ą.¹*

Atkreipsime dėmesį į kelis poeto pabrėžtus dalykus, ypač paskutiniajame posme: tai, kad daina „per ilgus amžius gaivino sielą“, „guodė jaunuolį ir senelį“ ir galiausiai „auklėjo sielą“. O guosti bei palaikyti sunkumuose, gaivinti ir galiausiai auklėti, ugdyti sielą – tai, tiesą sakant, esminiai, pamatiniai dvasinės tradicijos uždaviniai.

Apie tai, jog daina iš tikrųjų galėjo sudaryti dvasinės tradicijos branduolį, pirmiausia sužinome iš Tacito (I–II a. sandūra) apie germanus: „Senovinėmis giesmėmis, o jos – vienintelė padavimų ir analų atmaina, – jie garbina...“² ir t.t. Taigi dainos senovės germanams, Tacito teigimu, sudarė religinę tradiciją, religiją kaip tokią. XIX a. Lietuvoje tą pat yra pažymėjęs Simonas Daukantas: „Lig nepramaniūs šiame pasauly rašto, daina buvo vienutinis pragumas paduoti atenčioms giminėms buvusias nelaimes, beje: kares ar marus, kovas, didelius tvanus ir toms pavėdžias notis, lygia dalia ir linksmybes, beje: pergales neprietelių, didžias brandas ir toms pavėdžias leliones, idant žinotų palikuonys ir įpėdiniai, kas buvo nutikęs jų

1. MAIRONIS. *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1988, p. 124, žr. p. 278.

2. TACITAS, Publijus Kornelijus. *Rinkiniai raštai*. Iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Janina Mažiulienė. Vilnius, 1972, p. 5.

tėvams, bočiams ar probočiams; ir taip kiekviena tauta gilioj senovėj savo veikalus ir laimingas ar nelaimingas notis dainose ar raudose saugojo, o jos kartos jas perkartojo savo atencijoms giminėms“.³ Šiuolaikinio rusų tyrinėtojo Viačeslavo Ivanovo patikinimu, prieš išrandant raštą, „kelias dešimtis tūkstančių metų visa, kas palikuonių nebuvo paveldima genetiškai, t.y. kultūrinis paveldas, buvo perduodama d a i n o m i s, paprastai palydimomis muzika. Kai kur tai išliko iki šiol, pavyzdžiui, Indijoje“; čia „vedos užrašytos labai vėlai, nes senovės Indija išvis nepažino rašto; šie tekstai būdavo įsimenami ir iki šiol įsimenami bei atliekami pagal tam tikrą melodiją“; mat žmogus „iš esmės gali įsiminti dešimtis tūkstančių – neperdedu – dešimtis tūkstančių eilučių surimuoto arba ritmiškai organizuoto teksto, jeigu jis atliekamas pagal muziką“.⁴ Apie pastarųjų laikų, XX a., lietuvių dainų pateikėjus Balys Sruoga kartu su Aukusti R. Niemiū yra pažymėję, jog „kai dainininkai dainų nedainavę, o jas sakę, ar rečitatyvu kalbėję, tai išeidavę visai kas kita: arba jie medžiagą supainiodavę, arba tuojau įsileisdavę į dainuojamąjį toną, arba net ir žodžius užmiršdavę“.⁵ Negana to, pasak Leonardo Saukos, „drąsiai galime net tvirtinti, kad tautosaka, ypač dainos, ir apsaugo mūsų kalbą nuo svetimųjų įtakos ir sudarkymo. Mat dainos kalba, suimta į griežtus, ritmuotus posmus-formules ir atmintinai išmokta, daug sunkiau duodas iškreipti, negu paprastoji, kasdieninė šnekta“.⁶

Negana to, drauge su dvasine tradicija bei kalba daina saugo, gaivina ir pačią tautą, jos žmogų. Kai „slegia sunkūs vargų laikai“, kai žuvę „milžinai miega kapuose“, tuomet dvasinė tradicija vienintelė palaiko ir suteikia jėgų, praamžė poezija vienintelė įkvepia, iš širdies gelmių pasiliejęsi daina vienintelė gaivina, padrašina ir ugdo, t.y. „auklėja sielą“. Pastarąjį kartą tuo buvo galima įsitikinti sovietmečiu, kurį lyg neužšalanti verde-

nė ledą išsprogdino „dainuojančioji revoliucija“, išsiliejusi nebeužtvankinama Lietuvos atgimimo srove. Lietuviai tą nuo seno gerai žinojo ir suprato. Antai tautosakos pateikėja Uršulė Žemaitienė Jonui Baliui Amerikoje sakė: „Dainos mano didžiausias turtas. Dainos yra didelė gyduolė visokiuose rūpesčiuose – uždainuoti kokią gerą dainelę, ir vėl gerai pasidaro“.⁷ O štai pateikėja Anelė Čepukienė yra prisipažinusi: „Būčiau išprotėjusi, jei ne dainos. Kai man sunku, imu dainuoti – ir nusiraminu“.⁸ Arūnas Sniečkus pasakoja apie suvargusius senuką su senute, renkant tautosaką kalbintus padainuoti: „Ir kad pradėjo dainuoti! Jau tada pastebėjau vieną labai įdomų reiškinį: tie žmonės bedainuodami ėmė jaunėti, tiesiog atjaunėjo. Jėga sugrižo, žvalūs pasidarė, lyg dvidešimt metų nusirito nuo pečių...“⁹

Jurgos Sadauskienės tyrimo duomenimis, jau kūdikystėje, „anksti – dar iki objektyvios realybės patirties – į gyvenimą atėjusi daina (pirmiausia dainavimas, o ne teksto turinys) ir vėliau gali teikti gyvenimo pilnatvę, vientisumo pajautą“; taigi „lopšinės, žaidinimai ir dainelės šiuolaikiniu psichoterapiniu požiūriu vaikams išskirtinai tinkamos. Jos stiprina vaiko saugumo pojūtį, padeda suvokti savo emocijas, taikytis su frustracijomis, moko etiško ir palankaus santykio su aplinka ir atitinka mažamečių suvokimo galimybes“; „Kad bėgant metams dainos išlaiko vieną svarbiausių [...] funkcijų – palaikyti saugumo jausmą, rodo ir atsiminimai, kaip dainavimu įveikiama baimė“; „Dainų terapinę funkciją – padėti susitaikyti su frustracija – taip pat yra paliudijęs ne vienas dainininkas. Štai kaip išsitaria Marijona Naujokaitienė-Kazlauskienė: *Be dainų gyvenimas būtų labai nesmagus. Būčiau kaip užmušta!* Domicelė Paršeliūnienė-Matonytė taip pat sako: *Kuom gi nusiraminsi, tik dainom; Kai dainuoju, atrodo, su kuom pasišneku;* jai antrina Feliksas

3. DAUKANTAS, Simonas. *Raštai*, I. Vilnius: Vaga, 1976, p. 657–658.

4. ИВАНОВ, Вячеслав Всеволодович. *Наука о человеке: Введение в современную антропологию*. Москва: РГГУ, 2004, p. 143–144.

5. *Tauta ir žodis*. Red. prof. V. Krėvė-Mickevičius, III. Kaunas, 1925, p. 72.

6. SAUKA, Leonardas. Vinco Mykolaičio-Putino 100 metų jubiliejui. Parengė Leonardas Sauka. Iš: *Tautosakos darbai*, II (IX). Vilnius: LLTI, 1993, p. 239.

7. SAUKA, Leonardas. Tautosakininkui Jonui Baliui – 100 metų. Iš: *Tautosakos darbai*, XXXVIII. Vilnius: LLTI, 2009, p. 288.

8. *Oi tu kregžde: Anelės Čepukienės tautosakos ir kūrybos rinktinė*. Parengė Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1973, p. 279.

9. Sodų palaiminti: Besisvečiuojant Vilkiyoje, Antano ir Jono Juškų etninės kultūros muziejuje. Liudviko Giedraičio interviu su muziejaus specialiste Vida Sniečkuviene ir direktoriumi Arūnu Sniečkumi. Iš: *Liaudies kultūra*, 2012, Nr. 1, p. 59–60.

Mulkis: *Kai dainuoju, jaučiu, kad gyvenu*. Taigi, kaip rodo tautosakos šaltiniai, pačių pateikėjų sąmonėje, jų atmintyje dainavimas yra užsifiksavęs kaip saugumą, psichologinį patogumą teikianti, nerimą slopinanti veikla. Tie paliudijimai nėra rinkėjų išprovokuoti, bet tarsi netyčiom išsprūdę, todėl dar įtikinamesni. Įdomu, kad tradicinės kultūros atstovams terapinis dainavimo aspektas aktualus išlieka ir brandžiame amžiuje, o dainavimas [...] ilgainiui imamas sieti su prasme, laime ir gyvenimo pilnatve¹⁰.

Pasak Giedrės Šmitienės, „dainavimas, kaip ir kiekvienas kūrinys, gali atverti kitokį pasaulį, pasirodantį, pasigirstantį iki tol neįstomomis buvimo galimybėmis. Laisvumas dainuoti ir dainavimas kaip galimybė būti laisvam, nepriklausomam juntamas ir P[etro] Jonučio pasakojime: *Krapštikiuose buvom du vaikai samdyti; eisiam vakare su tuo Domininku Norvaišu dainuodamu, tuokart žmogus buvo niekieno nevaržomas*. Einant dainuoti niekieno nevaržomam – nevaržomu balsu, atsiveriančia krūtine, susilieję su kito balsu, su žingsnių ritmu, su erdve – tai patirtis, kuri sudaro buvimo būdą ir veikia gyvenimo jutimą“; „Galimybė dainuoti ir dainuojant *nuo vargo atitrūkti* ryški ne vieno dainininko pasakojimuose. Ši atitrūkimo galimybė nėra atsitiktinė, ji yra žmonių suvokta, praktikuojama. Ji veikia kaip gyvenimo perkūrimo būdas. Jei nedainuotum, *tai ką tada – niūrėt ir niūrėt?* – sako Adelė Kazlauskienė“; keli iškalbingi pasakojimai apie žmonių gyvenimus: „sudegė namai, krito karvė – vaikai liko be šlakelio pieno, tačiau augino viena mažiukas, dirbo ir dainavo. *Jeigu būtau nedainavus, kiba būtau sudurnavojus*“; „be dainų būtų iš bado numirę. Taigi dainuodavo visur – eidami į laukus, į pievas, eidami į namus“; „Kad ir koks nesmagumas, vis tiek reikia padainuot. Tuomet užsimiršta tos bėdos [...], visi negerumai nueina kitu keliu“; Giedrė Šmitienė pažymi, jog „tai tik keli fragmentai iš daugybės išlikimą ir dainavimą susiejančių naratyvų“, ir galiausiai daro išvadą: „Dainavimas nėra papildoma arba dar viena praktika. Tai praktika, kuri veikia lydimus

veiksmus, keisdama ir kurdama bendrą gyvenimo kokybę“.¹¹

Panašią išvadą jau anksčiau buvo priėjęs Antanas Maceina: „Taigi tikroji lietuviškos sielos objektyvacija yra daina. Lietuviai dainuoja ne dėl meno, bet kad pačia daina suteiktų savo gyvenimui būties formą“.¹²

Nijolė Laurinkienė: „Žavėdamasis lietuvių dainų savitu jausmų reiškimo būdu, garsusis vokiečių poetas J. Goethe jas pavadino ‘būsenų eilėrašciais’ (*Zustandgedichte*). Jo teigimu, liaudies dainininko kūrybinė prigimtis yra tartum iš kito pasaulio“; „Iš pirmo žvilgsnio lietuvių dainų turinys atrodo gana paprastas. Dauguma situacijų, vaizdų – iš valstiečio kasdienybės. Vis dėlto nepasakytum, kad visoje mūsų senjoje poezijoje apdainuojamas realus pasaulis. Veikėjai, jų tarpusavio santykiai, namai, net ir gamta čia yra gerokai suidealinti. Kai kurie poetiniai tekstai rodo, kad paprastas kaimo žmogus tam tikromis progomis gebėjo pakilti ir tyliai džiaugtis, gėrėtis tiesiog pačiu savo buvimu. Neretai tai sutapdavo su švente – sielos polėkiui palankia situacija, o kartais tiesiog glaudaus, subtilaus susilietimo su gamta, jos jutimo visa savo esybe akimirkomis, ypač kai toji gamta atsinaujindavo, pražysdavo. Dainose atsispindinti lietuvių prigimtis rodo, kad jis negali gyventi vien žemiškais rūpesčiais. Jo siela veržte veržėsi į viltingesnę, aukštesnę lygmenį. Šitoks ‘polinkis aukštyn’, į idealą laikomas, pasak P. Gaidamavičiaus, esmine žmogaus prigimties linkme. Mums būdinga ilgėtis nežinomų tolių, plačių horizontų, prarasto rojaus – kažko didelio, begalinio. Dažnai šis polinkis tampa nenugalima nostalgija, kuri tarpais žmogų nikte apninka ir verčia ieškoti idealinio pasaulio. Toks polėkis aukštyn yra dvasinio pobūdžio ir veržiasi virš gyvenamos tikrovės. Tai – transcendentinis polėkis. Beje, poetiniame kūrinyje visada kuriama aukštesnė tikrovė, parodomos

10. SADAUSKIENĖ, Jurga. Lopšinių ir žaidimų vertė. *Tautosakos darbai*, XLIII. Vilnius: LLTI, 2012, p. 51, 63, 67.

11. ŠMITIENĖ, Giedrė. Dainavimas kaip terpė ir buvimo būdas. Iš: *Tautosakos darbai*, XXXIX. Vilnius: LLTI, 2010, p. 96, 97.

12. MACEINA, Antanas. Liaudies daina – tautos sielos išraiška (Lietuvių dainų dvasia ir pobūdis). Iš: *Tautosakos darbai*, II (IX). Vilnius: LLTI, 1993, p. 147.

sielos regimas pasaulis. Tai susiję su pačia pozicijos esme, paskirtimi. Lietuvių dainose tasai poetinis polėkis, įkvėpimas išsilieja taip laisvai ir lengvai, kad, regis, tai yra kūrėjo natūrali, prigimtinė būseną.¹³

„Dvasinės terapijos“ savivoka išties kartais išdainuojama ir pačiose dainose, kaip antai Antano Vienažindžio:

*Oi dainos dainelės,
Jūs mano patieka,
Visi širdies skausmai
Pas jums palieka.*¹⁴

Taip pat jau minėtos Adelės Kazlauskienės:

*Jūs dainos dainelės,
Jūs mano patieka,
Visus širdies skausmus
Pas jums palie(ku).*

*Tada aš laiminga,
Kada jus dainuoju,
Kaip miško gegutė
Iš skausmo kukuoju.*¹⁵

Arba štai Onos Bluzmienės:

*Ne dėl to dainuoju,
Kad žmonės girdėtų,
Turiu smūtną širdį,
Kad nustot sopėti.*¹⁶

Juolab ši tradicijos savivoka akivaizdi gausiuose priežodžiuose ir patarlėse:

*Daina darbą lengvina, gyvenimą ilgina;
Kieno linksma daina, to širdis spakaina;*

*Su daina darbas spartesnis;*¹⁷
Kas dainuoja, tas nedejuoja;
Daina laimę saldina;
Daina jėgas gimdo;
Daina jėgas gimdo, daina nuovargį tildo;
Daina ašarų priešas;
Daina širdį ramina, daina skausmą mažina;
Dainuok dainelę, surasi dalelę;
Kad ne daina, saulė debesiuose gyventų;
Daina bėdas išblaško;
Kas dainuoja, tas vargo nejaučia;
Kas dainuoja, tas bėda nesiskundžia;
Daina kalnus varto, daina ir debesius sklaido;
Daina už mergelę malonesnė;
Kad daina neskambėtų, saulė nešviestų;
Dainelė ir dangų prablaivina;
Daina debesius sklaido;
Dainuoja tasai, kieno sąžinė rami;
Pikta širdis dainos nemėgsta;
Piktam žmogui daina dieglius;
Kas širdies neturi, tas dainos nemėgsta;
Nerami sąžinė dainas pamiršta;
Juoda širdis dainas guja;
Pikti darbai su daina nesugyvena;
Vagis dainos bijo;
Daina dangun kopa ir žmogų su savim veda;
Kai sunku širdelei, uždainuok dainelę – pa-
lengvės;
Daina visas bėdas numarina;
Laimė dainuoja, vargas dejuoja;
Daina draugus gimdo, daina priešus tildo;
Be dainos žemė nuliūsty, be dainos gyventi
*nusibostų ir t.t.*¹⁸

Kaip matyti, ir kai kurie priežodžiai, ir aukščiau cituoti autoriai pabrėžia ne tik paguodžiantį, palaikantį, gaivinantį dainos poveikį, bet ir esminę dvasinę, religinę dainos reikšmę, iš kurios galiausiai ir toji paguoda kylo. Religinė dainos reikšmė baltų kraštuose irgi nuo seno ryški, taigi didžiai tradicinė. Dėl to pažymėtinas jau 1426 (?) m. Sembos

13. LAURINKIENĖ, Nijolė. Tautosakos vaidmuo ugdant tautos dvasingumą. Iš: *Tautosakos darbai*, I (VIII). Vilnius: LLTI, 1992, p. 19, 20.

14. *Lietuvių kalbos žodynas*, II. Vilnius, 1969, p. 227.

15. *Vai tu rugeli: Adelės Kazlauskienės tautosakos rinktinė*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2003, p. 224: Nr. 143.

16. *Linėlius roviau, dainavau: Onos Bluzmienės tautosakos ir atsiminimų rinktinė*. Vilnius: Vaga, 1990, p. 127: Nr. 76 (kalba cituojant sunorminta).

17. *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*. Parengė Kazys Grigas ir kiti, I. Vilnius: LLTI, 2000, p. 419–420: Nr. 1916, 1920, 1923.

18. *Tauta ir žodis*. Red. prof. V. Krėvė-Mickevičius, V. Kaunas, 1928, p. 602–603: Nr. 455, 458, 460–468, 473–479, 481, 482, 486–489, 492–494, 496, 500, 502; *Patarlės ir priežodžiai*. Vilnius, 1958, p. 172; plg. *Lietuvių kalbos žodynas*, II, p. 227–228.

vyskupo oficialus draudimas prūsams dainuoti,¹⁹ iš kurio galima numanyti, kad dainavimas buvo suvokiamas kaip tiesioginė senosios religijos apraiška. Vėliau, apie 1520–1530 m., tai tiesiai šviesiai teigia „Sūduvių knygelė“, apie kryžiuočių Sembon perkeltus sūduvius pasakojanti, jog per savo religines apeigas *singen sie Ire lobgesenge den göttern zu lobe* „jie dainuoja savo giriamąsias dainas dievų gyriui“.²⁰ 1588 m. panašiais žodžiais tai dar patvirtino Jonas Bretkūnas, esą per apeigas jie *sangen ihre geseng ihren gottern zu lobe* „dainuoja savo dainas savo dievų gyriui“.²¹ Dar 1636 m. Paulius Einhornas mini latvių dainas, kurias jie *jhren Göttern vnd Göttinnen, alß peculiare hymnos Deorum zu Ehren singen* „savo dievų ir deivių garbei kaip ypatingus dievų himnus dainuoja“;²² paskui dar 1649 m.: *Ob sie nu wol im Christlichen Glauben unterrichtet sind, auch täglich unterrichtet werden, so lassen sie doch von solcher heydnischen Abgötterey nicht, sondern ruffen solche jhre Göttinnen noch an, wie daß sonderlich aus jhren Liedern, so sie in jhrer Sprache zu singen pflegen, zuvernehmen, welche denn rechte Hymni Deorum, oder Lieder Jhrer Götter sind* „Nors jie dabar yra pamokyti krikščionių tikėjimo ir kasdien tebemokomi, vis tiek nemeta šitos savo pagoniškos stambmeldystės, bet tebesišaukia tų savo deivių, kaip tai ypač matyti iš jų dainų, kurias jie dainuoja savo kalba ir kurios yra tikri *hymni deorum*, arba jų dievų himnai“.²³

Paminėtina čia ir viena lietuvių pasaka, kurioje Giltinė tol negali įveikti kareivio, kol tasai dainuoja.²⁴ Norberto Vėliaus žodžiais: „Tai iš dalies rodo, kad dainavimas yra priešingas giltinės arba velnio prigimčiai. O viename iš pasakos variantų, kuris labai artimas etiologinėms saktmėms, su velniu su-

sidera pats Dievas, ir susidera, kad tas bus viršesnis, kuris ilgiau išdainuos. Derybas laimi Dievas. Tai irgi liudija, kad dainavimas yra artimesnis Dievo prigimčiai“.²⁵ Kaip tik tuo galiausiai remiasi ir minėta guodžiamoji, gaivinamoji, auklėjamoji dainos reikšmė žmogaus sielai.

Kitoje plačiai žinomoje pasakoje iš Basanavičiaus rinkinių keliavedys veda atsiskyrėlių („pūstelnyką“) į Romą: *Taliau beidami par vienu miesteli, užėja pulkų berniukų ir mergyčių bedainuojančius. Pūstelnykas labai sava mislyj pasipiktina iš ta, kad vyriškiai su moteriškams draugej dainuoja, ir jis nusigrįžis nuo jų skubiai pra šalį praeja. Bet keliavedys, meiliai unt jaunimų žiūrėdamas, nusijeme kepurį prieš juos. Paskui keliavedys, kuris galiausiai pasirodo buvęs angelas, paaiškina, jog kai užejam pulkų jaunima dainuojančius, tai anys švintės dienaj sau suvejį gražiai d a i n a v a, ir aš pasiklaniajau ne jiem, ale mačiau, kad t e r p u j ų y r a D i e v a s.*²⁶ Taigi, lietuvių tradicijos požiūriu, su dainuojančiais yra Dievas.

Jau matėme, kad, anot priežodžio, *Daina dangun kopa ir žmogų su savim veda*. Vienoje pasakoje žmogaus sielą iš kūno į dangų nuveda būtent angelo d a i n a.²⁷ O štai tautosakos pateikėja Emilija Brajinskienė iš Šeduvos, Radviliškio r., apie mirštantį žmogų pasakoja: *Kol žmogs da gyvs, susirionkdava šeimos narė, kaimynė. Melsdavas, giedodava, kad padėtų dūšė iš eit iš kūna.*²⁸ Nepriklausomai nuo giedojimo sampratos, krikščioniškos ar ne, žmogaus sielai šią lemiamą akimirką padeda būtent daina.

Ligi pastarųjų laikų daina lietuvių prilyginama maldai. Štai kanklininkas Zambacevičius XX a. pradžioje yra pasakęs, jog „kanklės pakelia širdį prie gerų darbų, širdį nušluosto varge, ir m e l s t i s lengviau“.²⁹ Panašiai XX a. septinto-

19. Žr. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius, 1996, p. 480, 482, 484.

20. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, II: *XVI amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius, 2001, p. 130, plg. p. 146.

21. *Ten pat*, p. 308, plg. p. 313.

22. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, III: *XVII amžius*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius, 2003, p. 602, plg. p. 612.

23. *Ten pat*, p. 621, 630.

24. *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko Jonas Basanavičius, IV. Vilnius: Vaga, 1998, p. 217–218: Nr. 110; BALYS, Jonas. *Raštai*, III. Vilnius: LLTI, 2002, p. 114: Nr. *1084A.

25. VĖLIUS, Norbertas. *Senovės baltų pasaulžiūra: Struktūros bruožai*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 72.

26. *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko Jonas Basanavičius, II. Vilnius: Vaga, 1995, p. 288, 289: Nr. 142.

27. *Lietuviškos pasakos*. Surinko Jonas Basanavičius, I. Vilnius: Vaga, 2001, p. 123–124: Nr. III.38.

28. Mirties ženklai. Spaudai parengė Nijolė Marcinkevičienė. Iš: *Liaudies kultūra*, 2005, Nr. 5, p. 82.

29. ŽILEVIČIUS, J. Kanklės mitologijoje, legendose ir tautosakoje pas mus ir pas mūsų kaimynus. Iš: *Vairas*, 1937, Nr. 7–8, p. 354.

jo dešimtmečio pabaigos Ramuvos judėjimo bei pirmųjų Rasų švenčių Kernavėje organizatoriai bei dalyviai prisimena – Jonas Trinkūnas: „Nuo Kernavės dainavimas tapo tautine manifestacija. Pagrindas buvo daina. Veronikos dainų vedimas buvo didelis dalykas. Dainos žodžiai buvo sakomi k a i p m a l d a“; Viktorija Daujotytė: „Daug š v e n t u m o dainose – kai dainuojai, tai jį ir išgyveni. Vienintelės dainos tikrai yra tikra“.³⁰ Nijolė Laurinkienė apie lietuvių liaudies dainas: „Jose regime įstabius mito atspindžius. Ši seniausioji mūsų poezija ir dabar tebeturi galios. Juk daina, jei ji tikra, nuoširdi, – kaip ir m a l d a – kyla anapus“.³¹ O štai Gintaras Beresnevičius dainavimą trumpai drūtai prilygina rytietiškai meditacijai: jo žodžiais, lietuviškoji „meditacija yra dainavimas“.³²

Todėl teisus yra Jonas Trinkūnas, sakydamas, kad lietuviams „dainavimas buvo svarbiausia apėiga“ ir kad „lietuvių liaudies dainos geriausiai išlaikė senosios religijos tradicijas“, kad „dainos lietuviams buvo tarsi vidinė gyvenimo esmė, arba tai, kas saugo, palaiko bendrijos gyvybę“, kad „lietuvių dainos, giesmės, sutartinės sutelkė savyje tokį dvasinį krūvį, kuris padėjo lietuviams ištvirti visus istorinius ir socialinius išmėginimus. Jos buvo tarsi Laimos juosta, padėjusi neprarasti savo kelio, svarbiausių tradicijų bei senojo tikėjimo. Dainos padėjo išsaugoti tautos vienybę ir protėvių religinę dvasią“, nes „pats dainavimas prilygo religiniam ritualui“.³³

Panašias mintis Bernardas Brazdžionis yra išsakęs eilėraštyje „Amžių lieptas“ (antrasis ir trečiasis posmai):

*Pro amžių sūkurius, pro aukurus ir alkus
Kas eis, ieškodamas gyvos tautos širdies,
Ateis d a i n a, ateis jam pasaka į talką
Ir lig žilųjų amžių liepto palydės.*

30. Rasos Kernavėje. Parengė Saulė Matulevičienė. Iš: *Liaudies kultūra*, 2007, Nr. 3, p. 76, 79.

31. LAURINKIENĖ, Nijolė. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*. Vilnius, 1990, viršelis.

32. BERESNEVIČIUS, Gintaras. Lietuviška meditacija ir kontempliacija: įvadas. Iš: *Šiaurės Atėnai*, 2003, Nr. 40 (674), p. 4.

33. TRINKŪNAS, Jonas. *Lietuvių senosios religijos kelias*. Vilnius: Asveja, 2009, p. 14, 178, 219.

*Drąsus kad eitum, nemaldaudamas pavėsio,
Kad nenuklystum girion šuntakiais siaurais,
Kad rastum protėvių gyvybės gelmę šviesią
Ir nesutemusią juodžiausiais vakarais.*³⁴

Daina ne tik palaiko, ugdo bei kelią žmogaus dvasią, bet savaime yra dvasinės, dangiškosios būties įvaizdis. Kai kuriose lietuvių pasakose į dangų patekęs žmogus, pasak N. Vėliaus, pamato „kambarį, kuriame visi gieda, d a i n u o j a, šviesų dvarą. O tai ir esąs d a n g u s“.³⁵ Gintaras Beresnevičius tokiam „dangiškojo dainavimo“ vaizdiniui pateikia lyginamųjų pavyzdžių: „Irano arijų *Garodman* – dangiškoji buveinė, vadinama ‘giesmių namais’, į kuriuos kyla žmonijos himnai. Ekstazė verste verčia giedoti ar dainuoti, o giesmė kuria dieviškąją buveinę. Izraelyje Jahvė viešpatauja soste iš savo tautos giesmių (Ps 22.4). Dieviškoji dvasia, apimdama žmogų, skatina jį kalbėti ir dainuoti“.³⁶

Senovės Irane jau pats Zarathuštra rojų, aukščiausiąjį palaimintųjų dangų „Avestoje“ pavadino „dainos namais“, *garō (de) māna*; pranašas sakė (*Dātastān i dēnīk* 30.18–19): „Baigtiniai dalykai nepalyginami su begaliniais, nei laikini su ne laikiais, nei nykstami su nenykstamais. Šis pasaulis yra baigtinis, laikinas ir nykstamas, tačiau Bekraštė Šviesa nėra nei laikina, nei nykstama, šitoji amžinojo gėrio versmė nesunaikinama, o D a i n o s N a m a i – tai išsitasas džiaugsmas be menkiausių kančios priemaišų“.³⁷ Taigi iranėniškoji dainos, kaip dangiško džiaugsmo šaltinio ir kančios priešingybės, samprata iš esmės nesiskiria nuo lietuviškosios.

Užtat daina išties gali būti suvokiama kaip dvasinio gyvenimo, paties žmogaus dvasinio prado apraška bei ženklas. Indų kalbininko, didelio

34. BRAZDŽIONIS, Bernardas. *Poezijos pilnatis*. Vilnius: Sietynas, 1989, p. 202.

35. VĒLIUS, Norbertas. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinė velnio analizė*. Vilnius: Vaga, 1987, p. 168.

36. BERESNEVIČIUS, Gintaras. *Religijotyros įvadas*. Vilnius: Aidai, 1997, p. 105. Sulig A. Rubšio vertimu, Ps 22.4 skamba: „Betgi tu esi Šventasis, – tavo sostas – Izraelio šlovės giesmės!“ Sulig A. Jurėno vertimu: „Tačiau tu sėdi soste kaip Šventasis, tu Izraelio Gyrius!“.

37. ZAEHNER, R. C. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. London–New York: Phoenix, 2003, p. 132, 306; žr. ПАК, И. В. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*. Москва, 1998, p. 98.

Latvijos ir Lietuvos draugo, Suničio Kumaros Čaterdžio žodžiais, „kaip senovės Indijoje, prieš sutvarkant vedas, bei kituose indoeuropiečių kraštuose, taip ir baltų žyniai bei išminčiai kūrė dainas, pasakas ir padavimus, kurie iš kartos į kartą buvo perduodami iš lūpų į lūpas. Suprantama, turinys ir kalba neišvengiamai pakito, tačiau visumoje ši sakytinė literatūra išliko esmiškai nesuardyta“; savo ruožtu patys žodžiai la. *daina*, lie. *dainà* „turi labai įdomią giminystę su atitinkamais indoiranėnų žodžiais. Jie remiasi senovės indoeuropiečių žodžiu, reiškusiu ‘manyti’, ‘atminti’, ‘apsvarstyti’, o šio žodžio šaknis aptinkama ir sanskrite. Vedų sanskrite yra žodis *dhenā*, kuris ‘Rigvedoje’ žymėjo žmogaus vidinių minčių išorinę raišką; ‘Avestoje’ giminiškas atitikmuo yra *daēnā*, ‘Gatose’ labai dažnai vartotas reikšme ‘žmogaus vidinė esybė’ (= suvokiančioji esybė), taip pat ‘mokymas, apreiškimas, tikėjimas, religija’“.³⁸ Pavyzdžiui, Išmintingąjį Viešpatį, t.y. Ahurą Mazdą, garbinančių mazdeistų religija „Avestoje“ taip ir vadinta: *daēnā māzdayasni*; ir iki šiol Irane sąvoka „religija“ tebevadinama tuo pat žodžiu, tik pasikeitusiu, sutrumpėjusiu ir virtusiu *din*.³⁹ Prie senovės mazdeistų *daēnā* reikšmių dar vertėtų pridurti „skaisti sąžinė“ bei apskritai „dvasingumas“⁴⁰ – kaip manyti, aiškiai atliepiančias minėtiems gausiems lietuvių priežodžiams apie dainą ir dainavimą.

Savo ruožtu suasmeninta *Daēnā* mirusiojo sielą kaip tik veda į rojų⁴¹ (darsyk prisiminkime lietu-

vių priežodį: *Daina dangun kopa ir žmogų su savim veda* bei privalomą giedojimą prie mirusiojo). Beje, pasitikdama kūną palikusią teisuolio sielą ši įsameninta „Daina“ jam sako: „Dorų minčių, dorų kalbų, dorų darbų ir doro tikėjimo jaunuoli, aš esu tavo darbai! Dėl tavo [kilnių] troškimų ir darbų aš tokia didinga, puiki, kvepianti, pergalinga, nepriekaištinga, kaip mane matai. Tai todėl, kad žemėje gyvendamas tu d a i n a v a i religines dainas, šventinai tyrą vandenį, sergėjai ugnį“ ir t.t.⁴²

Pabaigai – dar vienas Brazdžionio eilėraštis, „Stebuklingoji daina“:

*Tu viena mane vilioji ir gyvent šauki viena –
Nenumirštančio pasaulio nenumirštant d a i n a .*

*O aš ieškau tavo didžiai prasmei žodžių užmirštų
Iš padugnių ir iš pievų ir iš dangišku skliautų;*

*Iš čiurlenimo upelio ir iš kriptolo versmės,
Iš gyvenimo šventųjų ir iš mūsų nuodėmės...*

*Kad žydėtum, kad skambėtum, tartum
d i e v i š k a d a i n a –
Stebuklingojo pasaulio stebuklinga dovana.⁴³*

42. PAK, I. V. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*, p. 360.

43. BRAZDŽIONIS, Bernardas. *Poezijos pilnatis*, p. 419.

The Song Divine

Dainius RAZAUSKAS

This article presents material that shows the spiritual, religious significance of song lyrics and singing (Lith. *daina* – “song”, *dainuoti* – “to sing”) in Lithuanian tradition: the ancient Baltic religion and mythology sources, folklore data (tales, proverbs), folk singers of the past century, speeches by participants of the new folklore movement, insights by poets, statements by ethnologist researchers, etc. The presented material, in turn, provides a significant additional semantic basis for the previously suggested by some linguists comparison of the Lithuanian word *daina* with the ancient Iranian term *daēnā* (“religion”).

38. ČATERDŽI, Suniti Kumara. *Balti un ārieši*. Rīga, 1990, p. 50, 51, žr. p. 56–58; taip pat: ТРУБАЧЕВ, Олег Николаевич. Из славяно-иранских лексических отношений. Iš: *Этимология 1965*. Москва: Наука, 1967, p. 20. Tiesos dėlei reikia pridurti, kad ne visi kalbininkai su tuo sutinka. Abejonių esmė ta, kad lietuvių kalbos priebalsyje *d* yra susilieję du indoeuropiečių prokalbės priebalsiai – paprastas **d* ir aspiruotas **dh*, užtat ir lietuvių žodžio *daina* etimologija atitinkamai gali būti dvejopa. Visi kiti argumentai tėra lyginamieji bei semantiniai, o šiuo atveju jie pakankamai stiprūs. (Avestos žodžio *daēnā* pradžios *d-*, beje, irgi yra praradęs aspiratą.) Antrasis galimas aiškinimas žodį *daina*, beje, savaime suartintų su žodžiu *dievas* ir dėl to būtų ne mažiau dvasiškas, tik čia jo deramai išnagrinėti nėra įmanoma.
39. ZAEHNER, R. C. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*, p. 63, 64, 77; CORBIN, Henry. *Spiritual Body and Celestial Earth: From Mazdean Iran to Shī'ite Iran*. London, 1990, p. 41–42, 287–288.
40. ZAEHNER, R. C. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*, p. 76; PAK, I. V. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*, p. 132.
41. ZAEHNER, R. C. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*, p. 303–304; PAK, I. V. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*, p. 296–298.